

Т. В. РУДНИК
Х. В. КМЕТИК

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Досліджуються та аналізуються деякі проблеми правового регулювання відносин інтелектуальної власності в Україні та пропонуються шляхи їх вирішення.

Ключові слова: інтелектуальна власність, правове регулювання, захист прав, міжнародно-правові стандарти

Исследуются и анализируются некоторые проблемны правового регулирования отношений интеллектуальной собственности в Украине и предлагаются пути их решения.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, правовое регулирование, защита прав, международные правовые стандарты

In this article authors researches and analyzes some problems of legal regulation of intellectual property relations in Ukraine and suggests the ways of their solution.

Key words: intellectual property, legal regulation, defense of rights, international legal standards

Підвищена увага до правового регулювання відносин інтелектуальної власності в Україні почала приділятися лише зі здобуттям незалежності. Конституція України закріпила, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; свободу літературної, художньої, наукової творчості; право кожного на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності, заборону використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом (ст. 41, ст. 54). Захист права інтелектуальної власності згідно зі ст. 55 Основного Закону може здійснюватись судами, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, а також самостійно. Після використання всіх національних засобів правового захисту особа може звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ. Важливим етапом становлення національного законодавства у сфері інтелектуальної власності стало прийняття Цивільного кодексу України 16 січня 2003 р. (далі – ЦК України), в якому відносинам інтелектуальної власності присвячена окрема четверта книга. Як зазначає О. Підпригора: «Книга «Право інтелектуальної власності» максимально наблизила систему правової охорони інтелектуальної творчості в Україні до світових стандартів»¹.

Окремим аспектам правового регулювання інтелектуальної діяльності були присвячені наукові статті Г.О. Андрощука, В.П. Грибанова, В.С. Дроб'язко, Р.О. Денисова, В.О. Жарова, М.К. Галянтича, П.П. Крайнева, О.А. Підпригори, А.П. Сергєєва, Б.Г. Прахова, О.Д. Святоцького, Р.О. Стефанчука, Р.Б. Шишки, В.П. Чеботарьова. Незважаючи на значний внесок зазначених науковців, їх напрацювання не охоплюють усіх аспектів правової охорони інтелектуальної власності, що дає змогу продовжувати наукові дослідження в цьому напрямку.

Україна є учасницею найважливіших міжнародних угод у сфері охорони об'єктів інтелектуальної власності, у тому числі Бернської конвенції про охорону

літературних і художніх творів (1886 р.), Паризької конвенція про охорону промислової власності (1883 р.), Договору про патентну кооперацію РСТ (1970), Ніщцької угоди про міжнародну класифікацію виробів і послуг, Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право (чинний з 06.03.2002)².

Однією з умов вступу України до Європейського Союзу (ЄС) є приведення національного законодавства у відповідність до міжнародно-правових стандартів. Зокрема у 2004 році прийнятий Закон «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства ЄС», у 2005 році – План дій «Україна – ЄС», керуючись цим, Україна має привести рівень захисту прав інтелектуальної власності до європейського, створити дієве законодавство, ефективний механізм захисту порушених прав. Отже, Україна прагне гармонізувати національне законодавство з метою євроінтеграції, тому необхідність удосконалення законодавства України у сфері інтелектуальної власності не викликає сумнівів.

За роки незалежності України було прийнято і впроваджено в дію низку законодавчих актів про інтелектуальну власність, відомих нормативних актів. Зроблені спроби приведення законодавства України у відповідність до міжнародних угод з інтелектуальної власності. Накопичено певний досвід застосування цього законодавства, оцінюючи його в цілому позитивно, виявлено окремі суперечливі положення, неузгодженості, прогалини. На наш погляд, недосконалою є система захисту прав інтелектуальної власності, визначена цим законодавством, яка потребує чи не найбільшої уваги. Варто зазначити, що окремі об'єкти залишилися поза належною правовою охороною, зокрема, це стосується раціоналізаторських пропозицій, наукових відкриттів, ноу-хау, комп'ютерних програм. До проблем належного правового регулювання відносин інтелектуальної власності слід також віднести: неузгодженості норм Законів України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про авторське право та суміжні права», «Про охорону прав на зазначення походження товарів» із нормами ЦК України.

Так, законодавство України про промислову власність не створило надійної і ефективної системи захисту прав на ці об'єкти, норми часто не узгоджені між собою, не визначають, які конкретні дії визнаються порушеннями патентних прав, які санкції можуть бути застосовані до порушників. Аналізуючи Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» помічаємо, що він містить лише декілька норм загального цивільно-правового характеру: про припинення правопорушення; про стягнення завданих порушенням збитків; відшкодування моральної шкоди, а також вжиття інших, передбачених законодавчими актами заходів, пов'язаних із захистом прав власника патенту. Таким чином, відсутня єдина система захисту прав на суб'єктів промислової власності, що не відповідає вимогам сьогодення.

Необхідно констатувати значне відставання законодавства від розвитку науки і техніки, в наслідок чого залишається неврегульованою сфера авторського права, права невизначеність багатьох ключових понять (наприклад, відсутнє законодавче визначення поняття твору та понять, що стосуються глобальної мережі Інтернет)³, існують проблеми забезпечення доказів при поданні позову про порушення цих прав. Тому, ефективність захисту прав інтелектуальної власності залежить від досконалості законодавства, створення і дієвості національної системи охорони та захисту інтелектуальної власності.

Особливе місце в забезпеченні захисту прав інтелектуальної власності відве-

дено Угоді по торговельним аспектам права інтелектуальної власності (ТРИПС). Ця угода, як загально визнаний правовий стандарт країн ЄС, містить положення щодо забезпечення належного захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності. Частина III цієї Угоди «Захист прав інтелектуальної власності» містить положення, що регламентують адміністративні та судові процедури вирішення спорів. Країни-учасники Угоди ТРИПС зобов'язані забезпечити виконання передбачених процедур захисту прав інтелектуальної власності (реалізацію засобів, що припиняють вчинення правопорушень, відновлення порушених прав, недопущення правопорушень у майбутньому)⁴.

На відповідність статті 45 Угоди ТРИПС, яка закріплює, що «органи судової влади повинні мати право вимагати від порушника сплатувати власнику прав збитки у розмірі, достатньому для адекватної компенсації шкоди, якої зазнав власник прав через порушення його прав інтелектуальної власності порушником, який свідомо або маючи достатні підстави для свідомої дії брав участь у порушенні»⁵ в Цивільному кодексі України знайшли закріплення способи захисту прав інтелектуальної власності, які можуть застосовуватися до правопорушників (ст. 16, 432), види та порядок захисту авторського і суміжних прав містяться в нормах Закону України «Про авторське право і суміжні права». Також згідно ч. 2 ст. 45 Угоди ТРИПС суд має право вимагати від порушника сплатити власнику прав витрати, які можуть включати відповідну винагороду адвокату. До способів цивільно-правової охорони прав інтелектуальної власності можна віднести: законодавче закріплення відповідних прав, приєднання України до відповідних міжнародних угод, встановлення законодавством цивільної, кримінальної та адміністративної відповідальності за порушення цих прав. На нашу думку, в системі захисту прав інтелектуальної власності ефективною санкцією є відшкодування збитків, за загальним правилом в повному обсязі.

Директива ЄС «Про захист прав інтелектуальної власності» від 29.04.2004 передбачає право судових органів вимагати, щоб правопорушник проінформував суб'єктів права інтелектуальної власності щодо третіх осіб, які брали участь у виробництві та розповсюдженні товарів, виготовлених з порушенням прав інтелектуальної власності⁶. Також це положення міститься і в ст. 47 Угоди ТРИПС. Аналіз законодавства України у сфері інтелектуальної власності показав, що дане положення ще не знайшло закріплення. На нашу думку, це не сприяє забезпеченню ефективного захисту прав інтелектуальної власності.

Правове регулювання питань щодо комп'ютерних програм в ЄС здійснюється відповідно до Директиви 91/250/ЄЕС від 14 травня 1991 р., тому національне законодавство повинно бути узгодженим, особливо це стосується виключних прав суб'єкта на комп'ютерні програми, вільного використання комп'ютерних програм. Негативним є той факт, що нормативна база в Україні не встигає за розвитком відносин у сфері комп'ютерного програмування. Система актів недобросовісної конкуренції, зокрема Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції», не позбавлена недоліків та лише частково відповідає вимогам міжнародно-правових норм та стандартів⁷. Беззаперечно, в основі можливих змін лежить обставина, що поняття «інтелектуальна власність» визначене в Конвенції, що засновує ВОІВ, ширше, ніж у статті 418 ЦК України⁸. Виходячи з цього, необхідно привести національне законодавство у відповідність з міжнародними актами.

Варто зазначити, що від того, як буде захищене право інтелектуальної влас-

ності в Україні, певною мірою можна говорити про дотримання прав громадян у сфері інтелектуальної власності, які закріплені Основним Законом держави, та їх правовий захист, а також виконання міжнародних зобов'язань перед світовою спільнотою. Однак аналіз правового регулювання відносин інтелектуальної власності в Україні свідчить про окремі розбіжності норм в чинному законодавстві, невідповідність їх міжнародним стандартам.

Не забезпеченим на належному рівні залишається механізм захисту особистих немайнових прав інтелектуальної власності в Україні, відсутнє єдине розуміння основних понять і категорій права інтелектуальної власності, проблемним є питання кваліфікації правопорушень, судді часто необізнані із спеціальною термінологією, існують проблеми із забезпеченням доказів у справах щодо захисту авторських прав⁹. Не останню роль у неналежному захисті прав інтелектуальної власності відіграють проблеми в судовій владі, недовіра громадян. І для цього є підстави: складність у виявленні порушників; неправильне застосування законодавства; відсутність у суддів спеціальних знань з права інтелектуальної власності¹⁰. Залишаються невирішеними проблеми в діяльності організацій колективного управління. Відсутність контролю щодо збору, розподілу та виплати авторської винагороди з боку державних органів призвела до негативних наслідків стосовно виплати авторської винагороди, неналежне виконання умов договорів, що укладаються з організаціями колективного управління, законодавство не передбачає здійснення контролю за діяльністю таких організацій.

Отже, належний правовий захист прав інтелектуальної власності залежить від стану законодавства України, приведення його у відповідність до міжнародно-правових стандартів. Як показує дослідження, норми щодо захисту прав інтелектуальної власності загалом хоч і відповідають міжнародно-правовим стандартам у цій сфері, однак існують проблеми їх практичної реалізації, неузгодженості між нормативно-правовими актами, недосконалість механізму захисту, ефективної боротьби з правопорушеннями, відсутності правової практики та досвіду впровадження ефективних попереджувальних заходів.

Для подолання колізій і прогалин в законодавстві про інтелектуальну власність, на думку багатьох вчених, необхідно провести кодифікацію у сфері інтелектуальної власності. Ще в 2004 році поданий проект Кодексу України про інтелектуальну власність до Верховної Ради України, але, на жаль, був відхилений¹¹. Вважаємо, що ідея про прийняття єдиного кодифікованого акту для регулювання відносин інтелектуальної власності заслуговує на увагу і підтримуємо її.

Таким чином, вважаємо, що:

- існує проблема відставання законодавства від розвитку науки і техніки, наслідком цього є неврегульованість відносин в сфері авторського права, захисту цих прав в мережі Інтернет;

- законодавство про інтелектуальну власність надалі потребує змін і доповнень. Прагнення України приєднатися до ЄС потребує приведення національного законодавства у відповідність з міжнародними стандартами. Зміни чи доповнення до законодавства також мають бути спрямовані на усунення суперечностей в правовій охороні винаходів, географічних позначень, об'єктів авторського права;

- необхідна розробка більш чітких процедур застосування норм у сфері інтелектуальної власності, захисту цих прав;

- заслуговує на увагу пропозиція прийняти єдиний кодифікований акт для регулювання відносин інтелектуальної власності;

– потребують більш повного правового забезпечення відносно щодо комп'ютерних програм, наукових відкриттів, раціоналізаторських пропозицій, управління майновими правами авторів.

1. Підпригора О. Основні новели четвертої книги Цивільного кодексу України // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2004. – Вип. 39. – С. 315. **2. Договір** Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws-/main.cgi? nreg=995_770 **3. Рудник Т.В.** Деякі проблемні питання захисту авторського права в Україні // Повітряне і космічне право: Юридичний вісник. Наукові праці національного авіаційного університету. – К.: Вид-во нац. авіац. Ун-ту «НАУ-друк», 2009. – № 1(10). – С. 74-77. **4. Угода** по торговельним аспектам права інтелектуальної власності від 15.04. 1994 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua /cgi-bin/laws/main.cgi? nreg=981_018 **5.** Там само. **6. Фелицына С. Б., Антипина И. Г.** Директива Европейского Союза о защите прав // Изобретательство. – 2005. – № 5. – С. 8. **7. Джуринський О.** Цивільно-правовий захист від недобросовісної конкуренції за законодавством України та міжнародно-правовими нормами // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 8. – С. 112. **8. Прахов Б.** Чи є ноу-хау об'єктом інтелектуальної власності // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2006. – № 5. – С. 24. **9. Особисті** немайнові права інтелектуальної власності творців: Монографія / За заг. ред. В. В. Луця. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. – С. 208, 210. **10. Рудник Т.В.** Цит. праця. – С. 76. **11. Абдуліна І.** Кодекс про інтелектуальну власність зачекає? // Інтелектуальна власність. – 2005. – № 2. – С. 61.